

2 Tussen de oorlogen

Informatieboek bladzijden 32 en 33

Spreek met je docent af welke onderdelen van dit hoofdstuk je gaat maken.

	Ga ik maken	√		Ga ik maken	√
☐ Paragraaf 2.1 opdrachten	ja / nee		☐ Paragraaf 2.6 opdrachten	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.1 taak	ja / nee		☐ Vergelijken in de tijd taak	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.2 opdrachten	ja / nee		☐ Test jezelf	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.3 opdrachten	ja / nee		☐ ICT	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.3 taak	ja / nee		☐ Onderzoek	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.4 opdrachten	ja / nee		☐ Oefenen met oriëntatiekennis	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.5 opdrachten					

1 Gebruik de tijdbalk.

Met deze opdracht oriënteer je je op de tijd waar dit hoofdstuk over gaat.

- a Hoe wordt de periode tussen de twee wereldoorlogen genoemd?

Het interbellum

- b Bij welk tijdvak horen de gebeurtenissen tussen de twee wereldoorlogen?

De tijd van de wereldoorlogen

- c Stel, je wilt een interview houden met iemand die de regering van Colijn nog bewust heeft meegeemaakt. Hoe oud moet deze persoon ongeveer zijn?

Tenminste ongeveer 80 jaar

- d Blader door paragraaf 1 tot en met 5. Noteer per paragraaf een gebeurtenis met jaartal die jij ook op de tijdbalk zou plaatsen.

3.1	(bijv.)1920 Drooglegging
3.2	1921 Lenin start de NEP
3.3	1923 Inflatiecrisis in Duitsland
3.4	1931 Mussert richt NSB op
3.5	(bijv.)1921 Generaal Reza pleegt staatsgreep in Iran

- e Kies een jaar van de tijdbalk dat jij het belangrijkste vindt in de periode tussen de wereldoorlogen. Leg je keuze uit.

Bijvoorbeeld: 1933, toen kwamen twee invloedrijke personen aan de macht: Hitler en Roosevelt.

2 Gebruik de kaart.

Met deze opdracht oriënteer je je op de situatie in de wereld tussen de twee wereldoorlogen.

- a Leg uit dat Europa in het interbellum het machtigste continent was.

Europese landen beheersen grote gebieden in vooral Azië en Afrika.

- b Welke twee niet-Europese landen hebben ook koloniën? Geef daarvoor een verklaring.

De VS en Japan: beide zijn ook geïndustrialiseerd.

- c Bedenk een voorbeeld van een Europees land dat rond 1800 nog een veel groter koloniaal rijk had en leg uit wat daarmee is gebeurd.

Bijvoorbeeld: Spanje; de koloniën in Zuid-Amerika hebben hun onafhankelijkheid bevochten.

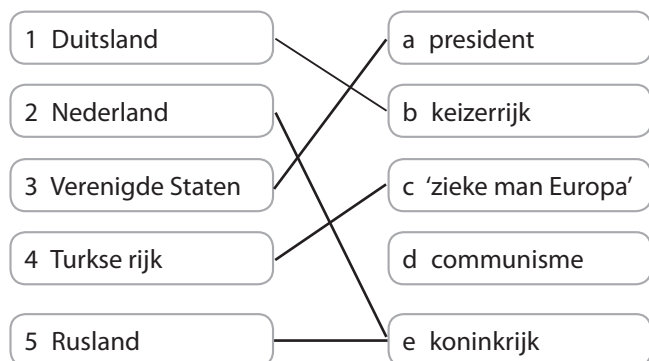
- d Welk Europees land is zijn koloniaal rijk na 1914 kwijtgeraakt en waardoor?

Duitsland: door de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog.

3 Gebruik je voorkennis.

Ga uit van de situatie vlak voor het einde van de Eerste Wereldoorlog. Maak de beste combinaties door lijnen te trekken.

4 Lees De Rijksdagbrand, bron 1 en 2.

Deze opdracht gaat over soorten gevolgen onderscheiden. Zie voor meer uitleg bladzijde 156 van het informatieboek, vaardigheid 9.

a Waarom stichtte Van der Lubbe brand in het gebouw van de Rijksdag?

Hij had het Duitse volk willen waarschuwen voor het gevaar van de op 30 januari benoemde regeringsleider Adolf Hitler.

Bron 1 Een uitspraak van Hitler:

'Dit is een van God gegeven teken! Als deze brand, zoals ik denk dat het geval is, het werk is van communisten, dan zal niets ons er nu van kunnen weerhouden dit moordlustige ongedierte met ijzeren vuist te vermorzelen.'

Naar: Geert Mak, *Ooggetuigen van de wereldgeschiedenis*, 2005.

b Welk dreigement uit Hitler in deze uitspraak?

Dat hij de communisten zal vermorzelen.

c Heeft Hitler dit dreigement uitgevoerd? Leg je antwoord uit.

Ja, de communistische partij werd verboden. Duizenden communisten werden geslagen, gemarteld en soms ook vermoord.

d Noem nog een politiek gevolg van de Rijksdagbrand.

De dag erna riep Hitler de noodtoestand uit. De democratische rechten en vrijheden werden opgeschort.

Bron 2 Hitler zei in een interview in 1931:

'(...) ik ben een dodelijke vijand van de democratie die ons in het ongeluk heeft gestort. Ik ben ook geen voorstander van kiesrecht voor vrouwen. Ik ben tegen algemeen, gelijk en geheim kiesrecht. Als we echter met deze flauwekul verder moeten, laten we dan zo veel mogelijk voordeel halen uit de democratie. (...) Aan dit regeringssysteem moet voor eens en voor al een einde worden gemaakt?'

Naar: B. van Houten, *Ooggetuigen van de Tweede Wereldoorlog*, 1981

e Stelling: De Rijksdagbrand was de belangrijkste oorzaak van het verdwijnen van de democratie in Duitsland. Leg je standpunt over de stelling uit en gebruik daarbij informatie van bron 1.

Bijvoorbeeld: Nee, Hitler was al lang van plan om de democratie af te schaffen. De Rijksdagbrand bood hem een mooie aanleiding.

f Noem het kenmerkend aspect dat het best past bij de beschreven gebeurtenissen. Gebruik hiervoor het overzicht op bladzijde 159.

Het racistisch en totalitair karakter van het nationaal-socialisme.

Ruimte voor aantekeningen

2.1 Welvaart en crisis in de Verenigde Staten

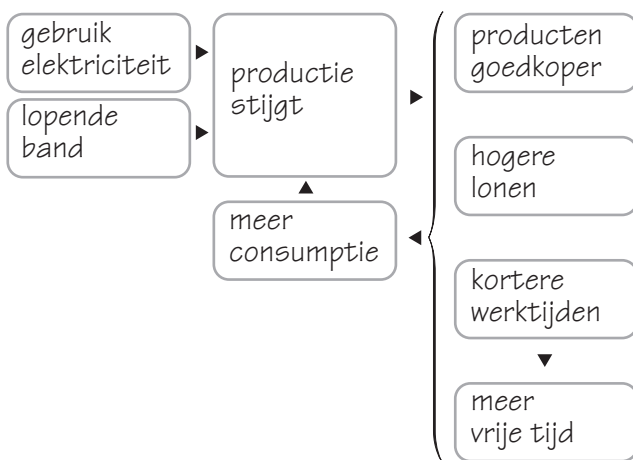
Informatieboek bladzijden 34 tot en met 36

A Voorspoed in de jaren 1920

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a Maak hieronder een schema waarin je de volgende veranderingen in de Amerikaanse samenleving met elkaar in verband brengt als oorzaak en gevolg(en).
producten goedkoper / kortere werktijden / meer consumptie / gebruik elektriciteit / lopende band / hogere lonen / meer vrije tijd / productie stijgt

b Veel veranderde in de VS, maar het economisch systeem niet. Bedenk om welk systeem het gaat.

Het kapitalisme

- c De advertentie van Ford uit 1927 was kenmerkend voor de Amerikaanse **consumptiemaatschappij** in de jaren 1920. Bedenk wat het 'gevaar' van het afbetalingssysteem was.

Als steeds meer mensen de nieuwe producten niet meer konden afbetalen, zou het hele (leen)systeem instorten.

- e Leg het verband uit tussen de verandering van mentaliteit in de **roaring twenties** en de consumptiemaatschappij.

Door de toenemende consumptie verdween zuinigheid en matigheid.

Er moest genoten worden en plezier worden gemaakt.

- f Welk vet gedrukt begrip past volgens jou het beste bij afbeelding 5? Leg je antwoord uit.

Bijvoorbeeld: Roaring twenties, want er wordt flink gedanst door jong en oud.

Geschiedeniswerkplaats 3 havo antwoorden werkboek H2 © Noordhoff Uitgevers bv

2 Lees *Het verhaal van Henry Ford (1863-1947)* en gebruik bron 3.

In deze opdracht houd je er rekening mee dat gedrag en ideeën van mensen bepaald worden door plaats, tijd en achtergrond. Zie vaardigheid 12.

- a Henry Ford zei ooit over het model T-Ford: 'Iedereen kan ze kopen in de kleur van zijn keuze, als het maar zwart is.' Leg uit welk vet gedrukt begrip het beste bij deze uitspraak past.

Door de lopende band worden steeds precies dezelfde auto's gemaakt, met dezelfde kleur.

Bron 3 President Hoover zei in 1929:

Wij zijn in Amerika dichter bij de definitieve triomf over de armoede dan enig ander land. Met Gods hulp zullen we snel de dag zien, waarop de armoede uit ons volk zal zijn weggetrokken.

- b Leg uit waarom toen velen in de VS eenzelfde toekomstbeeld hadden als Hoover.

De VS waren in de 1929 veruit het rijkste land ter wereld.

- c Lees de eerste twee kopjes van onderdeel B. Leg uit waarom velen Hoovers uitspraak tegenwoordig als kortzichtig beschouwen.

Eind 1929 ging het mis. Er volgde een zware depressie met grote armoede en miljoenen werklozen.

B Crisis in de jaren 1930

3 Lees de tekst.

- a Noem de aanleiding en een gevolg van de grote economische **depressie** in de jaren 1930.

Aanleiding: De beurskrach in New York van donderdag 24 oktober 1929.

Gevolg: Bijvoorbeeld: enorme werkloosheid

b Bedenk wat in 1930 werd bedoeld met de uitspraak: 'Als Wallstreet (= effectenbeurs in New York) niest, wordt de wereld verkouden.' Gebruik een vet gedrukt begrip in je antwoord.

De beurskrach op Wallstreet leidde tot een jarenlange economische wereldcrisis.

c Leg uit of die uitspraak tegenwoordig nog geldt.

Ja, nog steeds heeft een crisis in de VS grote gevolgen in de wereld.

d Stelling: Roosevelt's New Deal betekende een verandering in de economische politiek van de VS.

Leg uit of de stelling juist is.

Juist, want met de New Deal bemoeide de overheid zich wel stevig met de economie.

4 Gebruik de tekst en bekijk de afbeeldingen.

In deze opdracht stel je continuïteit en verandering vast. Zie vaardigheid 8.

a Leg uit welke verandering in de Amerikaanse samenleving tijdens het **interbellum** te zien is op afbeelding 6.

De affiche toont op de affiche de welvaart uit de jaren 1920 en de werklozen die typisch zijn voor de jaren 1930 na de beurscrisis.

b Op afbeelding 7 zie je een gevolg van de opvatting die Republikeinen als Hoover hadden over de rol van de overheid tijdens de crisis in de economie. Leg dat uit.

Hoover vond dat de overheid ook niet mocht ingrijpen, waardoor veel arme werklozen gedwongen in deze krotten moesten wonen.

5 Gebruik bron 4.

In deze opdracht haal je informatie uit een beeldbron. Zie vaardigheid 3.

Bron 4 Roosevelt lost Hoover af

a Zet op de prent bij het ding dat, of de figuur die symbool staat voor:

- de ingestorte Amerikaanse economie, een A
 - het getroffen Amerikaanse volk, een B
 - de Republikeinse president Hoover, een C
 - de New Deal van de Democraat Roosevelt, een D
- Leg uit wat de tekenaar met de prent wil zeggen.

Bijvoorbeeld: Hoover heeft de economie van de VS ten gronde gericht. Roosevelt moet hem uit het slop halen.

b Bedenk of de Amerikanen tevreden waren over de 'nieuwe chauffeur'.

Ja, het vertrouwen keerde terug en langzaam ging het beter.

Afsluiten

6 Zoek verder.

In 2008 kreeg de wereld te maken met een financiële crisis met verstrekkende gevolgen. Al snel werd een vergelijking gemaakt met de wereldcrisis die in 1929 ontstond. Zoek op internet naar krantenartikelen die deze vergelijking maken. Bedenk welke zoekwoorden je daarvoor moet gebruiken. Maak daarna op een apart blaadje een overzichtje van overeenkomsten en verschillen tussen de crises. Denk bijvoorbeeld aan: oorzaken, percentage economische achteruitgang, verloop werkloosheid en ingrijpen van de overheid. Welke conclusies trek je?

2.2 Fascisme en communisme

Informatieboek bladzijden 37 tot en met 40

A Italië onder Mussolini

1 Lees de tekst.

- a Welke kant koos Italië tijdens de Eerste Wereldoorlog?

De kant van de geallieerden.

- b Mussolini's *mare nostrum*-politiek sloeg aan bij veel gefrustreerde Italiaanse soldaten na de Eerste Wereldoorlog. Geef een reden waarom.

Italië kreeg na de Eerste Wereldoorlog te weinig gebiedsuitbreiding volgens de soldaten.

- c Leg uit wat het fascisme van de democratie vindt.

Het fascisme staat negatief tegenover de democratie. Democratie staat voor slappe leiding.

- d Leg uit dat de indoctrinatie nodig was in de Italiaanse totalitaire staat.

De fascistena wilden dat de staat alles beheerste, ook het privéleven. Daarom moest de regering systematisch haar ideeën opdringen aan de mensen.

- e Stelling: Mussolini slaagde er niet in om Italië veel machtiger te maken.

Ben je het met de stelling eens? Geef argumenten.

Bijvoorbeeld: Mee eens, omdat Italië er met grote moeite in slaagde om Ethiopië te veroveren.

2 Gebruik de tekst.

In deze opdracht ga je uitleggen wat historische verschijnselen te maken hebben met het heden. Zie vaardigheid 13.

V

Bron 5 Fini's fascisme

De politicus Fini stal op de tv de show. Zijn rustige, zelfverzekerde optreden, zijn beschaafde en verstandige taal – de man die daar voor de camera's zat leek het tegendeel van een fascistisch heethoofd. Iedereen verwachtte dat hij zou breken met het verleden om aan te tonen dat hij een democraat was.

Hij heeft het niet gedaan. 'Zeker,' stelde hij vast, 'het fascistische regime is met Mussolini gestorven in 1945.' Maar dat regime afzweren? Geen sprake van. De partij van Fini heeft zich tot taak gesteld 'de herinnering aan het fascistische experiment te bewaren, dat anders in de prullenbak zou worden gegooid'.

Uit: *de Volkskrant*, 7 april 1994

- a Leg uit of het beeld dat van fascistena bestaat door het gedrag van Fini op tv werd bevestigd.

Nee, in tegenstelling tot Mussolini gedroeg hij zich niet als heethoofd.

- b Bedenk wat deze bron duidelijk maakt over de steun voor het fascisme in het huidige Italië.

Bijvoorbeeld: Fini neemt geen afstand van de fascistische ideeën. Blijkbaar hebben nog veel Italianen fascistische sympathieën.

B Rusland onder Stalin

3 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a Waarom had de communistische partij in de Sovjet-Unie nog meer macht dan de fascistische partij in Italië?

In de Sovjet-Unie was de oude elite verdwenen en alle grote bedrijven in handen van de staat waren.

- b Leg uit waarom een planeconomie goed past bij een totalitaire staat.

Bij een planeconomie bepaalt de staat wat en hoeveel er wordt geproduceerd. Dit past bij de communistische idealen.

- c Leg uit wat de **collectivisatie**, **kolchozen** en **koelakken** met elkaar te maken hebben.

Door de collectivisatie raakten boeren hun land kwijt en moesten zij werken op kolchozen. Een aantal boeren werkte niet mee en hield privébezit. Zij worden koelakken genoemd.

- d Bedenk welke reden Stalin gaf voor zijn **stalinistisch** beleid dat miljoenen het leven kostte.

Bijvoorbeeld: In het belang van de communistische samenleving moest al het verzet in de kiem worden gesmoord.

4 Lees de tekst en gebruik bron 6 en de afbeeldingen.

In deze opdracht haal je informatie uit bronnen en beoordeel je deze kritisch. Zie vaardigheid 3 en 4.

Bron 6 Uit een rede van een communist:

Jullie moeten je plicht vervullen met het hoogst mogelijke verantwoordelijkheidsgevoel voor de partij, zonder klagen, zonder dat kapitalistische gezeur. Gooi jullie burgerlijke menslievendheid maar het raam uit en stel je op als communisten op wie kameraad Stalin trots kan zijn. Sla de koelakkenagent neer waar hij ook maar de kop opsteekt. Het is oorlog – het is wij of zij. De laatste overblijfselen van het kapitalistische boerenbedrijf moeten tegen elke prijs worden vernietigd.

O. Figes, *Fluisteraars*, 2007

- a Is deze rede voor of na 1928 gehouden? Leg je antwoord uit.

Na 1928, omdat de redenaar oproept tot een oorlog tegen de koelakken. Deze werd door Stalin afgekondigd. Stalin kwam pas in 1928 aan de macht.

- b In de rede wordt Stalin een 'kameraad' genoemd. Past deze benaming bij het communisme? Leg je antwoord uit.

Ja, omdat dit inhoudt dat Stalin een gelijke is. Volgens communisten zijn alle

mensen volstrekt gelijk.

- c Bij welke afbeelding van het informatieboek sluit bron 6 goed aan? Leg je antwoord uit.

Afbeelding 13; die zou een gevolg van de rede kunnen zijn. Kolchozboeren roepen op tot vernietiging van de koelakken.

- d Leg uit waarom je eraan kunt twifelen of de redenaar zijn eigen mening weergeeft in bron 6.

Bijvoorbeeld: In de Sovjet-Unie heerste terreur. Het kan zijn dat de redenaar bang was om slachtoffer te worden van Stalins terreur en zich harder opstelde richting koelakken dan dat hij eigenlijk wilde.

- e De redenaar is partijdig. Leg uit dat een bron daarom minder betrouwbaar kan zijn.

Bijvoorbeeld: Omdat hij de feiten verdraait, of alleen oog heeft voor zijn partij en geen oog heeft voor bijvoorbeeld onterechte beschuldigingen van koelakkerij.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst en bekijk de afbeeldingen.

Noem een overeenkomst en een verschil tussen Italië en de Sovjet-Unie in het interbellum.

Overeenkomst: *Het waren beide totalitaire regimes.*

Vershil: *De Sovjet-Unie was communistisch; Italië was fascistisch.*

6 Zoek verder.

Miljoenen inwoners werden als staatsvijanden van de Sovjet-Unie gevangengezet in de goelagarchipel. Ze leefden en werkten daar in vreselijke omstandigheden. Zoek naar getuigenissen van een persoon of personen over deze gevangenkampen. Vertel het verhaal van deze goelaggevangene op een A4'tje.

2.3 Duitsland van democratie naar dictatuur

Informatieboek bladzijden 41 tot en met 44

A De Republiek van Weimar

1 Lees de tekst.

a Geef twee redenen waarom veel Duitsers rond 1920 weinig vertrouwen hadden in de democratie.

- 1 *De democratie kreeg de schuld van de werkloosheid onder teruggekeerde soldaten.*
- 2 *De gehate Vrede van Versailles.*

b Leg uit waaruit bleek dat slechts weinigen iets zagen in de republiek van Weimar. Gebruik in je antwoord de begrippen **links** en **rechts**.

De elite verlangde terug naar het keizerrijk. Links en rechts gebruikten geweld tegen de republiek van Weimar.

c Stelling: De leiders van de Republiek van Weimar waren schuldig aan de enorme inflatie in 1923.

Ben je het met de stelling eens? Geef argumenten.

Bijvoorbeeld: Eens, de regering riep op om te staken en drukte geld bij om de stakers te betalen.

d Leg uit waardoor, ondanks alle problemen, de steun voor de democratie na 1925 toenam.

Bijvoorbeeld: De economische situatie verbeterde door de Amerikaanse leningen.

2 Gebruik de tekst en bekijk bron 7.

In deze opdracht plaats je historische gegevens in hun context en trek je conclusies. Zie vaardigheden 6 en 14.

a Leg uit bij welk vet gedrukt begrip bron 7 past.

Dolkstootlegende. Dit is te zien aan het mes dat van achteren in de soldaat wordt gestoken. Duitsland is door het thuisfront verslagen.

Bron 7 De Duitse nederlaag

b Leg uit waarom veel Duitsers deze voorstelling van zaken geloofden.

De Duitsers waren niet op eigen grondgebied verslagen. Veel mensen hadden het niet met eigen ogen gezien en geloofden niet dat het leger was verslagen. Bovendien was deze legende goed voor het imago van het leger.

c Stelling: De joden kregen de schuld van de Duitse nederlaag in de Eerste Wereldoorlog.

Kan de stelling met bron 7 worden ondersteund? Geef argumenten.

Ja, want degene die een mes in de soldaat steekt, heeft een davidsster op zijn mouw staan.

Bron 8 Aantal leden NSDAP

Onder de Duitse manschappen nam het vertrouwen in de militaire en politieke leiding snel af; desertie en dienstweigering grepen om zich heen. Overal heerste oorlogsmoeheid. Pas op 29 september gaf de militaire leiding van Duitsland bij de keizer aan dat de oorlog verloren was. De militaire leiding verlangde een wapenstilstand.

Frits Boterman, *Moderne geschiedenis van Duitsland 1800-heden*, 2005

d Leg met behulp van bron 7 en 8 uit wat een legende is.

Een legende is een overtuiging die niet op

waarheid is gebaseerd. Veel Duitsers geloofden niet dat Duitsland de Eerste Wereldoorlog had verloren.

B Nazi-Duitsland

3 Lees de tekst.

- a Waarvoor had de politicus Hitler talent?
Hij kon zijn publiek goed opzweepen.
- b Noem drie overeenkomsten en een verschil tussen de leer van het fascisme in Italië en het **nationaal-socialisme** in Duitsland.
Overeenkomsten: Beide waren antidemocratisch, nationalistisch en totalitair.
Verskil: Nazi's hadden ook een rassenleer.
- c Stelling: Hitler heeft op een democratische manier alle macht gekregen.
Noem een argument tegen deze stelling. Gebruik vet gedrukte begrippen.
Hitler kreeg alle macht mede door intimidatie van de SA en de SS.
- d Geef een voorbeeld waaruit blijkt dat **rijkskanselier** Hitler zijn verkiezingsbeloften nakwam.
Hij brak met het Verdrag van Versailles en begon met een enorm bewapeningsprogramma.

4 Gebruik de tekst en lees *Het verhaal van Autobahnen* en bron 9.

In deze opdracht haal je informatie uit bronnen. Zie vaardigheid 3.

Bron 9 Over Autobahnen en de KdF-wagen

Adolf Hitler wil dat de wegen ook gebruikt worden en had al in 1933 tijdens de Berlijnse Autoshow aangekondigd dat hij een auto wilde laten bouwen die voor iedereen betaalbaar was. De autofabrikant Ferdinand Porsche neemt in 1934 contact op met de rijkskanselier en bouwt vervolgens de zogenaamde KdF-wagen.

Naar: www.historiek.net

- a Waarom werd de KdF-auto gebouwd?
Hitler wilde dat elk Duits gezin een goedkope auto kon kopen.
- b De aankondiging van de productie van de KdF-auto was in 1933 opvallend. Leg uit waarom dat toen sociaaleconomisch wel en waarom het niet een verstandige beslissing leek.
Wel: Omdat daarmee de werkloosheid werd teruggedrongen.
Niet: Er was crisis. Wie zou deze auto kunnen betalen?
- c Geef een economische en militaire reden waarom Hitler investeerde in de Autobahnen.
Economisch: Daardoor daalde het aantal werklozen.
Militair: Dan kon Hitler zijn leger snel door Duitsland verplaatsen.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst en bekijk de afbeeldingen.

Je gaat de bruikbaarheid en betrouwbaarheid van bronnen vaststellen. Zie vaardigheden 2 en 4.

Stel, je doet onderzoek naar de machtsovername door Hitler en je hebt alle afbeeldingen van paragraaf 2.3 ter beschikking. Bepaal of de afbeeldingen bruikbaar (a) en betrouwbaar (b) zijn. Vul het onderstaande schema in. Kies uit ja (j), nee (n) of twijfel (t).

Afb.	a	b	Afb.	a	b
16	j	j	19	n	j
17	j	j	20	n	n
18	n	j	21	n	n

6 Zoek verder.

Veel Duitse jongeren werden lid van de **Hitlerjugend**. Deze beweging organiseerde tal van activiteiten voor de jeugd. Zoek informatie over de Hitlerjugend. Verplaats jezelf in de leden van de Hitlerjugend en leg in een artikel van ongeveer 250 woorden uit waarom je achteraf spijt hebt van je lidmaatschap van de Hitlerjugend.

2.3 Duitsland van democratie naar dictatuur

TAAK

Informatieboek bladzijden 41 tot en met 44

Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde

Paragraaf 2.3 gaat over de oorzaken en gevolgen van de machtsgreep van Hitler. Ze staan hiernaast op kaartjes die je kunt kopiëren en uitknippen. Je gaat ze op de juiste volgorde leggen.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je alleen en in duo's uitvoeren in ongeveer een half uur.
- Kopieer de kaartjes en knip ze uit. Je mag ze ook uit het werkboek overtekenen.
- Leg het kaartje *Hitler aan de macht* in het midden van je tafel.
- Maak een stapeltje met de oorzaken van zijn machtsovername en een stapeltje met de gevolgen.
- Leg de oorzaken links en de gevolgen rechts van het kaartje *Hitler aan de macht*. Doe dit op volgorde van tijd. Leg dus een oorzaak op de lange termijn verder van het middelste kaartje dan een oorzaak op de korte termijn. Teken het schema, dat zo op tafel ontstaat, na in je schrift.
- Maak daarna een andere ordening: de oorzaak die je het belangrijkste vindt, leg je dicht bij het middelste kaartje. Minder belangrijke oorzaken leg je verder weg. Oorzaken die je even belangrijk vindt, leg je op gelijke hoogte. Doe hetzelfde met de gevolgen.

Wat is het resultaat?

Je hebt de kaartjes op je tafel in de juiste volgorde gelegd. Teken deze volgorde na in je schrift of op een blaadje dat je bij je docent inlevert.

Wijze van presenteren

- Spreek met je docent af hoe je je werk presenteert. Je kunt je ordeningen op een blaadje inleveren. Je kunt ze ook op het bord zetten en mondeling toelichten.

Nabespreking en beoordeling

Vergelijk je ordeningen met die van een medeleerling. Stel elkaar de volgende vragen.

- Begrijp je de volgorde die op tafel ligt?
- Ben je het ermee eens of heb je je eigen kaartjes anders geordend?
- Bij duo's Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed? En wat niet?

HITLER AAN DE MACHT

ALLE DUITSERS
HEBBEN WERK

DE REPUBLIEK
VAN WEIMAR IS NIET
POPULAIR

DE HITLERJUGEND
KRIJGT STEEDS
MEER LEDEN

DUITSLAND WORDT
EEN WERELDMACHT

GROEIENDE
WERKELOOSHEID

GEEN ENKELE
POLITICUS NEEMT
HITLER SERIEUS

HET VERDRAG
VAN VERSAILLES

TWEEDE
WERELDOORLOG

VEEL EUROPEANEN
ZIJN JALOERS
OP DUITSLAND

2.4 Nederland voor de oorlog

Informatieboek bladzijden 44 tot en met 47

A Een verzuilde samenleving

1 Lees de tekst.

a Confessionelen hadden tijdens het interbellum de absolute meerderheid. Leg uit wat dit betekent.

Dit houdt in dat zij meer dan de helft van het aantal zetels in het parlement hadden.

b Konden de confessionelen zaken die strijdig waren met het christelijk geloof verbieden? Leg je antwoord uit.

Bijvoorbeeld: Ja, omdat zij de meerderheid hadden in het parlement. Ze konden, zonder medewerking van de andere partijen wetgeving maken.

c Geef een verklaring voor het feit dat de confessionelen het hele interbellum de absolute meerderheid hadden. Gebruik in je antwoord het begrip **verzuiling**.

Bijvoorbeeld: De meeste Nederlanders waren christelijk. Door de verzuiling stemden mensen op de partij die bij hun levensovertuiging paste. De veranderingen bij verkiezingen waren daardoor niet zo groot.

d Stelling: *De confessionelen vormden geen eenheid.* Ben je het met de stelling eens? Geef een argument.

Bijvoorbeeld: Ja, de confessionelen waren verdeeld in katholieken en protestanten.

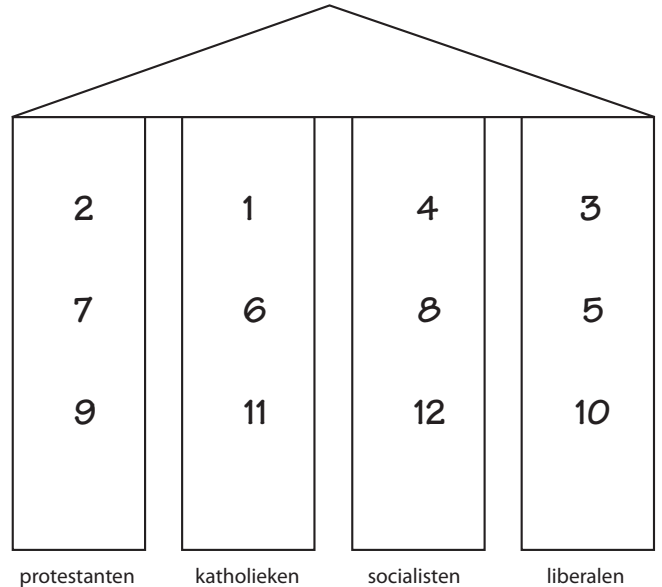
2 Gebruik de tekst en *Het verhaal van de verzuilde radio* en bekijk bron 10.

Hieronder staat een aantal organisaties. Zet de nummers in de juiste zuil. Gebruik je voorkennis.

- 1 St. Jozefschool
- 2 School met den Bijbel
- 3 Thorbeckeschool
- 4 Troelstraschool (zie paragraaf 1.5)
- 5 AVRO

Geschiedeniswerkplaats 3 havo antwoorden werkboek H2 © Noordhoff Uitgevers bv

- 6 KRO
- 7 NCRV
- 8 VARA
- 9 Nederlandse Christelijke Werkgevers
- 10 Vereniging Nederlandse Ondernemers
- 11 R.K. Twentsche Fabrieksarbeidersbond
- 12 Nederlands Verbond van Vakverenigingen

B De crisistijd

3 Lees de tekst.

a In de periode 1929-1936 steeg het aantal uitkeringen sterk. Verklaar dit.

Er was sprake van een langdurige economische crisis.

b Leg uit waarom de regering het belangrijk vond dat alle werklozen gingen **stempelen**.

Zo probeerde de overheid te voorkomen dat werklozen zwartwerkten.

c Leg uit wat de **aanpassingspolitiek** inhield.

Dit was een politiek om de overheidsuitgaven aan te passen aan dalende inkomsten door bezuinigingen.

d Was de aanpassingspolitiek van **minister-president** Colijn volgens jou verstandig? Leg je antwoord uit.

Nee, daardoor duurde de crisis in Nederland langer dan in de ons omringende landen.

V**4 Gebruik de tekst en bron 10.**

In deze opdracht beoordeel je informatie kritisch. Zie vaardigheid 4.

Bron 10 Stuurman Colijn in 1936

- a** Welke mening heeft de tekenaar van deze prent over Colijn?
 Hij vindt dat Colijn stuurman is en Nederland op de juiste koers houdt.
- b** Leg uit of deze tekenaar alleen stond met zijn mening. Onderbouw je antwoord met een voorbeeld.
 Nee, want veel mensen stemden op Colijn.
- c** Ben jij het eens met de tekenaar? Leg je antwoord uit.
 Bijvoorbeeld: Ja, Colijn was de stuurman, hij gaf duidelijk leiding aan het land in een tijd van crisis.
- d** Stelling: Door het optreden van Colijn trok de NSB van Mussert nooit grote aantallen kiezers. Leg uit of je het met de stelling eens bent.
 Bijvoorbeeld: Mee eens, omdat Colijn al een krachtige leider was. Daarom stemden niet veel kiezers op de NSB van Mussert.

Afsluiten**V****5 Lees de tekst en bekijk bron 11.**

In deze opdracht haal je informatie uit bronnen en trek je conclusies. Zie vaardigheden 3 en 14.

Bron 11 Aantallen leden van de NSB

Jaar	Aantal leden NSB
1935	33 000
1937	48 000
1940	32 000

Chris van der Heijden, *Grijs verleden*, 2008

- a** Leg het verband uit tussen het aantal leden van de NSB en de economische situatie.
 Toen de crisis het ergst was, groeide de NSB het hardst.
- b** Leg uit welke invloed de verzuiling in Nederland heeft gehad op het ledenaantal van de NSB.
 Velen voelden zich veilig in hun zuil en stemden niet op de NSB.
- c** Noem nog twee andere oorzaken voor de kleine aanhang van de NSB.
 1 Nederland had vrijwel niet geleden tijdens de Eerste Wereldoorlog.
 2 Er was geen woede over de afloop van Eerste Wereldoorlog.

6 Zoek verder.

De Nederlandse regering nam een aantal maatregelen tegen de crisis. Een van die maatregelen was de werkverschaffing. Zoek op internet informatie over de werkverschaffing en schrijf een artikel van ongeveer 300 woorden waarin je een standpunt inneemt over de werkverschaffing. Was het een goede maatregel of niet?

2.5 Het Midden-Oosten tussen Oost en West

Informatieboek bladzijden 48 en 49

A Arabische landen

1. Lees de tekst.

a Noem twee oorzaken waardoor het Midden-Oosten voor Europa in het interbellum steeds belangrijker werd.

- 1 Het lag op weg naar de koloniën in Oost-Azië.
- 2 Door de vondst van olie.

b Leg met een voorbeeld uit hoe de Britten probeerden om de Arabieren tot hun bondgenoot te maken.

Ze beloofden de Arabieren onafhankelijkheid in ruil voor steun tijdens de Eerste Wereldoorlog.

c Stelling: De Britten en Fransen lieten in Versailles alleen op hun eigen belangen in het Midden-Oosten. Ben je het met deze stelling eens? Geef argumenten.

Bijvoorbeeld: Mee eens, want ze kwamen hun beloften niet na: ze regelden dat zij de Arabische delen van het Ottomaanse rijk onder hun hoede kregen.

d Was het, op de lange termijn, verstandig van de Britten om zich niet te bemoeien met Saoedi-Arabië? Leg je antwoord uit.

Bijvoorbeeld: Nee, omdat daar in 1938 olie werd gevonden. Hiervan konden de Britten niet profiteren.

2 Gebruik de tekst.

Deze opdracht gaat over verandering en continuïteit. Zie voor meer uitleg vaardigheid 8.

a Noem twee voorbeelden van verandering in het Midden-Oosten in de periode 1900-1939.

- 1 De Europese invloed op het Midden-Oosten nam toe.
- 2 Het Ottomaanse rijk verdween.

b Noem twee voorbeelden van continuïteit in het Midden-Oosten in de periode 1900-1939.

- 1 De landen in het Midden-Oosten waren nog steeds niet volledig onafhankelijk.
- 2 De islam bleef de belangrijkste godsdienst.

c De VS en Saoedi-Arabië zijn al sinds het interbellum goed met elkaar bevriend. Wat was de historische basis voor deze vriendschap?

In 1938 vond het Amerikaanse Standard Oil er olievoorraden.

d Leg uit waarom deze vriendschap door sommigen als merkwaardig wordt gezien.

De VS zijn een moderne democratie en in Saoedi-Arabië regeert een conservatieve monarchie. Er is geen democratie.

B Niet-Arabische landen

3 Lees de tekst.

a Geef een voorbeeld waaruit blijkt dat Turkije in de jaren 1920 een seculiere staat was. Gebruik een vet gedrukt begrip.

De sharia was afgeschaft en vrouwen kregen gelijke rechten.

b Noem twee overeenkomsten in de ontwikkeling van Turkije en Iran in het interbellum.

- 1 Beide landen moderniseerden.
- 2 In beide landen was verzet tegen de regering.

c Stelling: De sjah slaagde er niet in om van Iran een modern land te maken.

Ben je het met deze stelling eens? Leg je antwoord uit.

Bijvoorbeeld: Mee eens, omdat de orthodoxe moslims in verzet kwamen tegen de moderniseringspolitiek van de sjah.

4 Gebruik de tekst en lees bron 12.

V

In deze opdracht haal je informatie uit bronnen en trek je conclusies. Zie vaardigheden 3 en 14.

Bron 12 Een historicus over de stichting van het moderne Turkije:

De partij van Atatürk had twee voordelen ten opzichte van Iran. Het eerste voordeel was dat de islamitische geestelijken veel minder invloed hadden in Turkije dan in Perzië. Het tweede voordeel van de Turken was dat de grote mogendheden allemaal invloed wilden hebben in Turkije. Atatürk kon al deze tegenstanders tegen elkaar uitspelen.

Naar: L.S. Stavrianos, *Global Rift. The Third World comes of age*, 1981

- a Leg uit waarom van Turkije makkelijker een moderne, seculiere staat kon worden gemaakt dan van Iran.

In Turkije hadden islamitische geestelijken minder invloed dan in Iran.

- b Bedenk waarom de grote mogendheden invloed wilden hebben in Turkije.

Turkije ligt op de grens van Europa en Azië en beheerst de zeewegen tussen Zwarte Zee en Middellandse Zee.

- c Welke kritiek kun je geven op de stelling van Stavrianos dat de grote mogendheden meer belangstelling hadden voor Turkije dan voor Iran?

Door de vondst van grote hoeveelheden olie hadden de Britten veel belangstelling voor Iran.

- d Stavrianos vindt Atatürk een handig politicus. Uit welke woorden blijkt dat?

'Atatürk kon al zijn tegenstanders tegen elkaar uitspelen.'

Afsluiten

5 Gebruik de tekst.

V

Deze opdracht gaat over soorten gevolgen. Zie voor meer uitleg vaardigheid 9.

- a Noem een politiek gevolg op de korte termijn van het opleggen van de Turkse cultuur aan alle inwoners van Turkije.

De Koerden kwamen in opstand tegen de Turken.

- b Noem een politiek gevolg van de vondst van olie in Iran.

De Britten bedongen invloed in dit land.

- c Bedenk een sociaalcultureel gevolg op de lange termijn van de Engelse invloed in het Midden-Oosten.

Bijvoorbeeld: De mensen in het Midden-Oosten zagen de cultuur van de Engelsen als de cultuur van de overheersers en kwamen tegen deze cultuur in verzet.

- d Stelling: Het Midden-Oosten werd in het interbellum nooit helemaal zelfstandig.

Ben je het met de stelling eens? Geef argumenten.

Bijvoorbeeld: eens, omdat met name Engeland nog veel in het Midden-Oosten bleef bepalen.

6 Zoek verder.

In 1916 brak de Arabische Opstand uit. Zoek informatie over deze Arabische Opstand en beantwoord de volgende vragen.

- Waarom ontstond de Arabische Opstand?
- Hoe verliep de Arabische Opstand?
- Welke gevolgen had de Arabische Opstand?

Werk je conclusie uit op de A4'tje. Begin de tekst met een vraag, werk daarna je conclusie uit en eindig het verslag met een kort, samenvattend antwoord op de vraag. Zorg voor aantrekkelijke afbeeldingen. Lever het A4'tje in bij je docent.

2.6 De wereld van Charlie Chaplin

Informatieboek bladzijden 50 en 51

A Van Londen naar Hollywood

1 Lees de tekst.

- a Noem een verschil tussen Charlie Chaplin en Hitler.
Bijvoorbeeld: Hitler was een humorloze fanaticus, Chaplin een relativerende komiek.
- b Leg uit waarom het voor de hand lag dat juist Charlie Chaplin een film over Hitler maakte.
Uiterlijk leken ze op elkaar, maar Chaplin was een komiek die heel andere opvattingen had dan Hitler.
- c Leg uit dat het leven van Chaplin trekjes had van een typisch verhaal van een Hollywoodfilm.
Hij had een armoedige en ellendige jeugd, maar door van zijn talenten gebruik te maken, werd hij rijk en wereldberoemd.

2 Gebruik de tekst en bekijk bron 13.

In deze opdracht ga je onderzoeksvragen bedenken. Zie vaardigheid 1.

Bron 13 Spaans affiche voor de film *The Great Dictator*

- a Bedenk een beschrijvende vraag over het affiche.
*Bijvoorbeeld: Op wie lijkt Charlie Chaplin in *The Great Dictator*?*
- b Bedenk een verklarende vraag over het affiche.
*Bijvoorbeeld: Waarom lijkt Chaplin op Hitler in *The Great Dictator*?*
- c Bedenk een waarderende vraag over het affiche.
Bijvoorbeeld: Vind je dat Hitler en Chaplin met elkaar mogen worden vergeleken?

B Van stille film naar geluidsfilm

3 Lees de tekst.

- a Leg uit dat de jeugd van Chaplin is terug te vinden in veel van zijn films.
Hij trok in zijn jeugd met zijn moeder van het ene armoedige adres naar het andere; in zijn films speelde hij vaak de arme zwerver.
- b Geef een verklaring waarom Chaplin erg lang 'stille films' bleef maken.
Acteurs moesten in stille films met gebaren en bewegingen duidelijk maken wat ze bedoelden. Chaplin was hierin een meester.
- c Bedenk hoe de stille film het thema van *Modern Times* versterkt.
De film gaat over het geestdodende lopendebandwerk. Dat karakter wordt versterkt als acteurs niet praten.

4 Gebruik de tekst, de afbeeldingen en bron 14.

In deze opdracht plaats je historische gegevens in hun context. Zie vaardigheid 6.

- a Bekijk afbeelding 29. Bedenk welke andere dictator dan Hitler in *The Great Dictator* op de hak wordt genomen.
Mussolini staat voor Napaloni in de film.

b Welk kenmerkend aspect past het beste bij *The Great Dictator*? Raadpleeg bladzijde 159 van het handboek.

Het racistisch en totalitair karakter van het nationaalsocialisme.

Bron 14 Een journalist schreef in 1929 in het blad *Cinema en Theater*:

En als we zijn gaan zitten en voor de zoveelste keer de betovering ondergaan van het bewegend schaduwbeeld, dan is onze kritiek ingeslapen, dan hebben we de tijdelijke verdoving, waarnaar we verlangden, dan zijn we voor een paar uur 'er uit'. (...)

Om er voor de zoveelste keer weer eens op te wijzen, hoe 'n grote macht in de handen dergenen gegeven is, die ons het filmvoedsel voorzetten. Die grote macht is groter dan die ooit door koningen en keizers over arme mensenkinderen werd uitgeoefend.

Uit: L. de Vries, *Het gebeurde in 1929*, 1983

c Bedenk met gegevens van bron 14 waarom totalitaire regimes graag gebruik maakten van film als propagandamedium.

Hun ideeën konden zo kritiekloos onder het volk worden verspreid.

d Ook westerse democratieën voerden in het interbellum de filmkeuring in. Die kon films (voor bepaalde leeftijdscategorieën) verbieden. Bedenk met gegevens van bron 14 waarom zij dat deden.

Zo kon de beïnvloeding van het volk met bijvoorbeeld ondemocratische ideeën worden voorkomen.

e Stelling: *Filmkeuring hoort niet thuis in een democratie.* Leg je standpunt over de stelling uit.

Bijvoorbeeld: Juist, want er moet vrijheid van meningsuiting zijn.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst, de afbeeldingen en bron 15.

In deze opdracht haal je informatie uit bronnen en trek je conclusies. Zie vaardigheden 3 en 14.

Bron 15 Over Chaplins film *City Lights* (1931)

Hoewel de geluidsfilm al drie jaar bestond was *City Lights* opnieuw een stomme film. Chaplin speelt daarin een zwerver die arm en dakloos is. Op straat ontmoet hij een arme, blinde bloemenverkoopster en wordt onmiddellijk verliefd op haar. Zij ziet hem aan voor een miljonair. Omdat hij haar niet wil teleurstellen, houdt hij de schijn op. Ondertussen redt hij een dronken miljonair die zelfmoord wou plegen. De dankbare miljonair betaalt hem duizenden dollars waarmee de vagebond de operatie wil betalen. Alles loopt echter mis: wanneer de miljonair nuchter wordt, ziet hij hem voor een dief aan. De vagebond weet het meisje toch nog het geld te geven vlak voordat hij gearresteerd wordt en voor een aantal maanden de gevangenis in moet. De bloemenverkoopster kan inmiddels opnieuw zien. Elke keer als een miljonair haar winkel binnenstapt, vraagt ze zich af of hij de gulle man is die haar hielp. Als de vagebond weer vrij is en haar ziet, laat hij zijn bloemen vallen. De vrouw raapt ze voor hem op en wanneer ze zijn hand aanraakt, realiseert ze zich wie hij is.

Naar: nl.wikipedia.org

a Bedenk welke twee kostuums van afbeelding 30 Chaplin gebruikte in *City Lights*.

Het kostuum van de zwerver, met pandjesjas en bolhoed, en het gestreepte pak van de gevangene.

b Onderstreep in bron 15 elementen die typisch zijn voor een film van Chaplin.

c Leg uit of *City Lights* typerend is voor het werk van Chaplin.

Ja, de onderstreepte elementen komen in veel films van Chaplin terug, ook het romantische einde.

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar informatie over de acteurs Stan Laurel en Oliver Hardy en hun films in het interbellum.

- Maak een overzichtje van de overeenkomsten en verschillen tussen hen en Charlie Chaplin.
- Schrijf daarna een artikeltje voor een filmencyclopedie, waarin je de betekenis van de drie heren voor de filmgeschiedenis beschrijft.
- Beargumenteer ten slotte wie daarvoor de meeste betekenis heeft gehad.

Plan een fietstocht door verschillende stadswijken

In deze opdracht ga je een oriëntatietocht op de fiets plannen langs verschillende wijken in een stad. Deze wijken zijn gebouwd in verschillende perioden van de (vroeg)moderne tijd. Zo kun je zien hoe de woningbouw in de loop van de tijd veranderde.

Je vertelt het geschiedenisverhaal van gebouwen en wijken met beeldmateriaal en korte teksten.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je uitvoeren in twee of drie uur.
- De klas kan worden verdeeld in groepjes van drie of vier.
- Maak eventueel gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees de tekst op bladzijde 52 en 53.
- Kies een stad waarvoor je de fietstocht wilt uitzetten.
- Bekijk een moderne plattegrond van de stad en bepaal welke woonwijken er zijn.
- Zoek informatie over de bouw van de verschillende woonwijken in de stad. Dat kun je bijvoorbeeld doen door op internet de geschiedenis van de stad en (oude) plattegronden te raadplegen, of door een geschiedenisboek over de stad te bestuderen. Noteer per wijk in welke periode die gebouwd is.
- Zoek per woonwijk naar een afbeelding van een woning of ander gebouw dat typerend is voor de bouwstijl in die woonwijk. Zoek ook op de plattegrond waar het betreffende gebouw staat.
- Verzamel belangrijke informatie over de gebouwen, zoals wanneer het gebouwd is en welke typische kenmerken het heeft.
- Plan met behulp van de plattegrond een fietsroute door de verschillende wijken en langs de uitgekoken gebouwen.
- Maak op papier een rondleiding door de stad, waarin je beschrijft hoe je moet fietsen om de route af te leggen. Voeg er een kaartje bij. Verder neem je afbeeldingen van de gebouwen erin op en beschrijf je kort per gebouw de belangrijke informatie die je eerder hebt verzameld.

Wat is het resultaat?

Je hebt een fietstocht door verschillende wijken en langs typerende gebouwen gemaakt, waardoor je inzicht hebt gekregen in de ontwikkeling van de (woning)bouw in een stad.

Wijze van presenteren

- Er zijn veel mogelijkheden om je fietstocht te presenteren. Bespreek met je docent de meest wenselijke.
 - Je kunt de route zelf op de fiets afleggen met een groepje, waarbij jullie de gids zijn.
 - Je kunt een ander groepje de route laten afleggen. Dat groepje maakt een verslag van haar bevindingen.
 - Je kunt een mondelinge presentatie houden voor de klas. Maak in dat geval eventueel gebruik van het stappenplan van *Mondelinge presentatie houden* in het informatieboek op bladzijde 154.
 - Je kunt een markt organiseren, waarin ieder groepje haar fietsroute aanbeveelt.

Nabespreking en beoordeling

- Heb je je aan de opdracht gehouden? Waarin ben je eventueel afgeweken en waarom?
- Vond je het een leuke en/ of interessante opdracht?
- Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed en wat niet?
- De groepjes kunnen elkaar beoordelen met een cijfer. De docent kan ook zijn of haar eigen cijfer geven.

Ruimte voor aantekeningen

2.1 Welvaart en crisis in de Verenigde Staten

1 Vul in.

In de jaren 1920 groeide de welvaart in de VS hard. Deze jaren kregen de bijnaam roaring twenties. De productie steeg onder meer door de toepassing van elektriciteit en van de lopende band. De Amerikanen kochten luxe goederen vaak op afbetaling. De VS werden de eerste consumptiemaatschappij. Na de beurskrach van 1929 raakte de economie in een diepe depressie die jaren duurde. Miljoenen raakten werkloos en vervielen tot armoede. Doordat de crisis veel meer landen trof, werd het een wereldcrisis. In 1933 kwam president Roosevelt met zijn New Deal plannen. Die leidden tot een gedeeltelijk herstel van de economie.

2.2 Fascisme en communisme

2 Vul in.

In Italië kwam na de Eerste Wereldoorlog het fascisme op. De extreemnationalistische beweging was antidemocratisch en stond onder leiding van Mussolini. Hij stichtte in 1922 een totalitaire staat. Het volk werd met propaganda geïndoctrineerd. Ook in de Sovjet-Unie ontstond een totalitaire staat onder leiding van Lenin. Na zijn dood in 1928 begon Stalin een snelle industrialisatie en een collectivisatie van de landbouw. Het land kreeg een planeconomie. In de propaganda werd Stalin vereerd en werden boeren die zich niet aansloten bij de kolchoz uitgemaakt voor koelak en zij moesten het ergste vrezden. Onder hen vielen miljoenen doden.

2.3 Duitsland van democratie naar dictatuur

3 Vul in.

In 1918 werd Duitsland een democratische republiek. De democraten hadden te kampen met geweld van links en rechts en de woede over de Vrede van Versailles. Aanhangers van rechts verspreidden de dolkstoot legende. De democratie overleefde de inflatie crisis van 1923 nog, maar na de beurskrach van 1929 groeide de aanhang van de communisten en nationaalsocialisten (nazi's) snel. Nazileider Hitler gaf de joden de schuld van alle ellende en beloofde Duitsland weer machtig te maken. De SA en SS terroriseerden tegenstanders. In 1933 werd Hitler rijkskanselier en bouwde een totalitaire staat op. Tegenstanders verdwenen in concentratiekampen, jongens moesten zich aanmelden voor de hitlerjugend en joden waren vanwege de rassenleer vogelvrij. De werkloosheid liep snel terug door de herbewapening.

2.4 Nederland voor de oorlog

4 Vul in.

De Nederlandse samenleving raakte in het interbellum steeds meer verzuild. Protestantse, katholieke, socialistische en liberale of neutrale mensen hadden weinig contact met leden van andere zuilen. De confessionelen hadden steeds de absolute meerderheid in de Tweede Kamer. Nederland werd hard getroffen door de wereldcrisis. De werkloosheid liep hoog op. Werklozen kregen lage uitkeringen en moesten daarvoor stempelen. Door de aanpassingspolitiek van minister-president kwam economisch herstel laat. Toch was er veel vertrouwen in Colijn. Mede hierdoor kregen totalitaire partijen als de NSB en de CPN weinig aanhang.

2.5 Het Midden-Oosten tussen Oost en West

5 Vul in.

Na 1918 kwamen de Arabische delen van het Ottomaanse rijk als mandaatgebieden van de Volkenbond onder Frans en Brits bestuur. Er ontstonden islamitische koninkrijken, zoals Jordanië, Irak en Saoedi-Arabië. De Britten hielden er veel invloed vanwege de vaarroutes en vliegvelden, en vanwege de olie. Vanaf 1923 ontwikkelde Turkije zich onder Atatürk tot een moderne natiestaat die seculier, dus niet-godsdienschtig is. De sharia, de islamitische wetgeving, werd bijvoorbeeld afgeschaft. In Iran voerde sjah Reza een vergelijkbare politiek, maar orthodoxe moslims kwamen in verzet. de Britten bleven meester over de olievelden in zijn land.

2.6 De wereld van Charlie Chaplin

6 Vul in.

Charlie Chaplin (1889-1977) had een armoedige jeugd in Londen. In de VS werd hij de beroemdste filmster van het interbellum. In tientallen korte stille films trad hij op als onhandige zwerfer die problemen heeft met de autoriteiten. In veel films liet Chaplin zijn kritiek op de samenleving blijken, zoals in Modern Times (1936) en The Great Dictator (1940), zijn eerste gesproken film, waarin hij de spot dreef met Hitler.

7 Zet in de juiste historische volgorde.

Deze opdracht gaat over het hele hoofdstuk.

- A Mussolini wordt minister-president in Italië.
- B Charlie Chaplin maakt *The Great Dictator*.
- C Atatürk sticht de moderne republiek Turkije.
- D Regering Colijn verlaagt ambtenarensalarissen.
- E In Duitsland komt Hitler aan de macht.
- F Stalin start een vijfjarenplan voor industrialisatie.
- G De beurskrach op Wallstreet luidt de depressie in.

a - c - f - g - e - d - b

8 Zoek bij elkaar.

Deze opdracht gaat over het hele hoofdstuk.

Maak de beste combinaties tussen een persoon (links) en een begrip (rechts) door lijnen te trekken.

A Henry Ford	1 verzuiling
B Mussolini	2 Rode Leger
C Hitler	3 Arabisch nationalisme
D Colijn	4 <i>Modern Times</i>
E Lawrence	5 Führer
F Charlie Chaplin	6 Fascisme
G Stalin	7 Lopende band

A7, B6, C5, D1, E3, F4, G2

9 Juist of onjuist?

Deze opdracht gaat over het hele hoofdstuk.

Omcirkel het antwoord.

- a De Rijksdag was in brand gestoken door de communist Van der Lubbe. juist onjuist
- b President Hoover dacht in 1930 dat de economie zich vanzelf zou herstellen. juist onjuist
- c Lenin startte in 1921 met de industrialisatie en de collectivisatie van de landbouw. juist onjuist
- d De inflatiecrisis betekende het definitieve einde van de Weimar-republiek. juist onjuist
- e Nederlandse werklozen moesten in de jaren 1930 twee keer per dag stempelen. juist onjuist
- f In het interbellum ontstonden in het Midden-Oosten islamitische koninkrijken. juist onjuist
- g Charlie Chaplin voelde zich agetrokken tot het nationaalsocialisme juist onjuist

Voor de computeropdrachten van dit hoofdstuk ga je naar www.leerling.noordhoff.nl of naar de elektronische leeromgeving van je school. Spreek met je docent af welke ICT-onderdelen je gaat doen en noteer dat hieronder in kolom 2. Geef per onderdeel aan wat het resultaat is in kolommen 3 en 4.

ICT-onderdelen	Ga ik doen	Resultaat (omcirkel het gekozen woord)	
O Minicursus De wereldcrisis	<i>ja / nee</i>	Ik vind dat ik de leerstof van deze minicursus <i>slecht / matig / voldoende / goed</i> beheers.	Omschrijf de kern van deze minicursus: _____ _____
O Minicursus De wereld van Hollywood	<i>ja / nee</i>	Ik vind dat ik de leerstof van deze minicursus <i>slecht / matig / voldoende / goed</i> beheers.	Omschrijf de kern van deze minicursus: _____ _____
O Webquest	<i>ja / nee</i>	Mijn product is _____ Daarover ben ik <i>niet / redelijk / erg</i> tevreden.	Geef een korte uitleg over je aanpak en je product: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.1	<i>ja / nee</i>	De eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.2	<i>ja / nee</i>	De eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.3	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.4	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.5	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.6	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets: ____	Geef een korte uitleg: _____ _____

TAAK

1 Onderzoek in eigen omgeving

In dit hoofdstuk heb je gelezen over het interbellum. Nederland was toen heel sterk verzuild.

- Onderzoek de vraag: Wat is er in mijn eigen omgeving nog over van de verzuiling?
- Maak afspraken met je docent over:
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: werkstuk of mondelinge presentatie (spreekbeurt)
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Zoek naar informatie over je onderzoeksvraag thuis, op school, op internet, in de gemeentegids, of buiten.
- Verzamel nieuwe informatie en noteer duidelijk in welk boek of op welke site je deze hebt gevonden.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Informatie verzamelen* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Zoek ook naar bijpassende afbeeldingen.
- Verwerk je afbeeldingen en teksten in de afgesproken presentatievorm.

2 Informatie over een historisch persoon

Op de afbeeldingen in dit hoofdstuk zie je personen uit het interbellum. Denk aan Mussolini, Stalin, Colijn, Atatürk, Roosevelt, Chaplin en Hitler. Over deze mensen en over nog veel meer belangrijke personen kun je nog veel meer vinden.

- Kies een persoon uit het interbellum die om een bepaalde reden belangrijk is geweest.
- Maak met je docent afspraken over:
 - de gekozen persoon
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: een echte of digitale informatiemap
- de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Zoek naar informatie over de gekozen persoon in boeken en op internet.
- Verzamel nieuwe informatie en noteer duidelijk in welk boek of op welke site je deze hebt gevonden.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Informatie verzamelen* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Zoek ook naar bijpassende afbeeldingen.
- Verwerk je afbeeldingen en teksten in de afgesproken presentatievorm.

3 Meer kennis over de Spaanse Burgeroorlog

Van 1936 tot 1939 woedde er in Spanje een burgeroorlog die de gemoederen nog tot op de dag van vandaag bezighoudt. Het was het eerste grote strijdperk waarin de ideologieën fascisme, communisme, nationaalsocialisme en democratie tegenover elkaar stonden.

- Onderzoek over deze oorlog het volgende.
 - Wie stonden er tegenover elkaar en van wie kregen ze hulp?
 - Waardoor ontstond de oorlog, hoe verliep hij en hoe liep hij af?
 - Wat waren de motieven van buitenlanders om zich in deze oorlog te mengen?
 - Welke initiatieven werden genomen om de oorlog te stoppen en in hoeverre hielpen ze?
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Informatie verzamelen* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Schrijf een verslag op grond van de gevonden informatie.
- Je presenteert je verhaal door het voor te lezen aan anderen.
- Maak afspraken met je docent over de tijd die je eraan besteedt.

4 Informatie op school

Jouw school heeft een bibliotheek (mediatheek, open leercentrum) waarin ook informatie te vinden is over verschillende ideologieën zoals fascisme en communisme.

- Ga op zoek naar boeken en andere media over een van die ideologieën. Maak hiervan een lijst.
- Maak afspraken met je docent over:
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: schriftelijk verslag of mondeling presentatie (spreekbeurt)
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Raadpleeg de catalogus met trefwoorden, zoals bijvoorbeeld voor het communisme: planeconomie, stalinisme, Lenin, kolchozen, collectivisatie, enzovoort.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Mondelinge presentatie* of *Verslag maken* in het informatieboek op bladzijde 154.

Oefenen met oriëntatiekennis

TAAK

In deze taak oefen je met oriëntatiekennis. Zie vaardigheden 5 en 6.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je alleen en in duo's uitvoeren in een half tot een heel uur.
- In opdracht 1 stel je vast wat de paragrafen van dit hoofdstuk te maken hebben met de kenmerkende aspecten van tijdvak 9.
- In opdracht 2 vergelijk je kenmerkende aspecten die te maken hebben met macht.

1 Verbind paragrafen met kenmerkende aspecten.

Hieronder zijn links de paragrafen van dit hoofdstuk genoemd. Rechts zie je de vier kenmerkende aspecten van tijdvak 9.

- a Trek lijnen van paragrafen naar bijbehorende kenmerkend aspecten.

- b Leg uit wat met kenmerkend aspect 9a wordt bedoeld. Noem een voorbeeld uit een van de paragrafen (zie a).

Bijvoorbeeld: In 1929 ontstond een economische crisis in de VS die op de hele wereld zorgde voor grote werkloosheid en armoede. Vanaf 1933 werkte president Roosevelt aan economisch herstel met de *new deal*.

- c Leg uit wat met kenmerkend aspect 9b wordt bedoeld. Noem een voorbeeld uit een van de paragrafen (zie a).

Bijvoorbeeld: Vanaf 1933 was de nazi Hitler aan de macht in Duitsland. Volgens het nationaalsocialisme waren Duitsers van een beter ras dan joden. Ook moest het individu volledig ondergeschikt zijn aan de staat.

- d Leg uit wat met kenmerkend aspect 9c wordt bedoeld. Noem een voorbeeld uit een van de paragrafen (zie a).

Bijvoorbeeld: In 1938 maakte Chaplin de film *The Great Dictator* om te waarschuwen tegen de nazi's en hun jodenvervolgning.

- e Leg uit wat met kenmerkend aspect 9d wordt bedoeld. Noem een voorbeeld uit een van de paragrafen (zie a).

Bijvoorbeeld: In het interbellum bouwden Lenin en Stalin in de Sovjet-Unie een communistische dictatuur op, waarin het individu volledig ondergeschikt moest zijn aan de staat.

2 Vergelijk kenmerkende aspecten van diverse tijdvakken.

Gebruik het overzicht van tijdvakken en kenmerkende aspecten op bladzijde 25 en 26 in dit werkboek. Raadpleeg zonnig delen 1 en 2 van *Geschiedeniswerkplaats*.

- a Kenmerkende aspecten 9b en 9d hebben te maken met machtige regeringen in tijdvak 9. Je kunt deze vergelijken met kenmerkend aspect 4c: Het begin van staatsvorming en centralisatie. Leg uit wat kenmerkend aspect 4c te maken heeft met het machtig worden van regeringen in West-Europa.

Bijvoorbeeld: In de tijd van steden en staten gingen vorsten hun land meer vanuit een hoofdstad besturen met behulp van ambtenaren en eigen legers. Daardoor kregen vorsten meer macht, terwijl edelen veel macht verloren.

TAAK

- b** Noem een kenmerkend aspect van tijdvak 6 dat te maken heeft met de toename van de macht van regeringen in West-Europa. Geef daarbij een uitleg met een voorbeeld.

Het streven van vorsten naar absolute macht. In tijdvak 6 probeerden diverse vorsten in Europa onbeperkte macht te krijgen, zoals Lodewijk XIV in Frankrijk.

- c** Een kenmerkend aspect dat te maken heeft met de toename van de macht van het volk is 2c: Burgerschap en wetenschappelijk denken in de Griekse stadstaat. Leg dit uit met een voorbeeld.

Bijvoorbeeld: In tijdvak 2 ontstond in Athene de eerste democratie. Burgers kregen meer macht omdat een deel van de mannen mocht stemmen over het bestuur van de stadstaat.

- d** Een van de kenmerkende aspecten van tijdvak 3 heeft te maken met de machteloosheid van het volk in West-Europa. Noem dit kenmerkende aspect en geef een uitleg.

3c Hofstelsel en horigheid. Bijvoorbeeld: In tijdvak 3 waren veel boeren halfvrije horigen van een domein. Ze hadden weinig rechten en veel plichten.

- e** Noem een kenmerkend aspect van tijdvak 7 dat te maken heeft met de toename van de macht van het volk in West-Europa. Geef een uitleg.

Bijvoorbeeld: 7b Het streven naar grondrechten en naar politieke invloed van de burgerij in de Franse en Bataafse revolutie. Bij deze revoluties werden grondwetten opgesteld in Frankrijk en Nederland waardoor burgers stemrecht kregen en meer invloed kregen op de regering.

- f** Noem een kenmerkend aspect van tijdvak 8 dat te maken heeft met de toename van de macht van het volk in West-Europa. Geef een uitleg.

Bijvoorbeeld: 8a Het ontstaan van een parlementair stelsel en de toename van volksinvloed. In tijdvak 8 kreeg het Nederlandse volk meer invloed op het bestuur. Door de grondwet van Thorbecke (1848) werd het kiesrecht uitgebreid en moest de regering verantwoording afleggen aan het parlement.

- g** Gebruik je uitwerkingen van de opdrachten. Ben je het eens of oneens met de volgende stelling?

Van vroeger tot nu zijn vorsten in West-Europa steeds machtiger geworden. Leg je standpunt uit.

Bijvoorbeeld: Oneens. Van tijdvak 3 tot tijdvak 7 werden vorsten machtiger. Maar vanaf tijdvak 7 werden ze minder macht en kreeg het volk meer macht. In sommige landen (Duitsland, Italië) verloor het volk zijn macht in tijdvak 9.

Wat is het resultaat?

Je hebt geoefend met oriëntatiekennis door vast te stellen wat de paragrafen van dit hoofdstuk te maken hebben met de kenmerkende aspecten van tijdvak 9. Je hebt ook kenmerkende aspecten van diverse tijdvakken met elkaar vergeleken.

Nabespreking en beoordeling

Met medeleerlingen en met je docent kun je de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke reflectie.

- Heb je opdrachten 1 en 2 goed uitgevoerd?
- Bij duo's Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed? En wat niet?